JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA HARBIY XIZMATCHILAR KASBIY BARQARORLIGINING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

Jamoat xavfsizligi universiteti magistratura tinglovchisi mayor
Xakimov Rustam Karim o'g'li
Ilmiy rahbar: ***Abdullajonova Dilnoza Sultonbekovna****, professor*

Annotatsiya. Mazkur maqolada jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimida harbiy xizmatchilar kasbiy barqarorligining nazariy va metodologik asoslari yoritilgan. Kasbiy barqarorlik tushunchasining mazmuni, uning psixologik, ijtimoiy, axloqiy va kasbiy tarkibiy qismlari tahlil qilingan. Shuningdek, harbiy xizmatchilarning murakkab xizmat sharoitlariga moslashishi, ruhiy muvozanatini saqlashi, kasbiy vazifalarni mas’uliyat bilan bajarishi va kutilmagan vaziyatlarda oqilona qaror qabul qilishida barqarorlikning ahamiyati ochib berilgan. Maqolada kasbiy barqarorlikni shakllantirishga ta’sir etuvchi individual va tashkiliy omillar, psixologik tayyorgarlik, kasbiy motivatsiya, jamoaviy hamkorlik hamda rahbarlik faoliyatining o‘rni ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, harbiy xizmatchilarning kasbiy barqarorligini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: jamoat xavfsizligi, harbiy xizmatchilar, kasbiy barqarorlik, psixologik barqarorlik, kasbiy tayyorgarlik, stressga chidamlilik, kasbiy motivatsiya, harbiy jamoa, metodologik yondashuv, psixologik moslashuv, kasbiy kompetensiya, ijtimoiy-psixologik omillar, xizmat intizomi, ruhiy tayyorgarlik.

Kirish.

Bugungi kunda jamoat xavfsizligini ta’minlash davlat va jamiyat taraqqiyotining muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish, jamoat tartibini saqlash, ijtimoiy barqarorlikni

mustahkamlash hamda turli xavf-xatarlarning oldini olish ushbu sohada faoliyat olib boruvchi xodimlardan yuqori darajadagi kasbiy tayyorgarlikni talab qiladi. Harbiy xizmatchilarning kasbiy faoliyati o‘ziga xos mas’uliyat, qat’iy intizom, tezkorlik va psixologik tayyorgarlik bilan ajralib turadi. Shu sababli ularning kasbiy barqarorligini shakllantirish va rivojlantirish jamoat xavfsizligini ta’minlash tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Kasbiy barqarorlik harbiy xizmatchining murakkab xizmat sharoitlarida o‘z vazifalarini izchil bajarishi, ruhiy muvozanatini saqlashi, kasbiy bilim va ko‘nikmalaridan samarali foydalanishi hamda o‘zgaruvchan vaziyatlarga moslasha olishi bilan tavsiflanadi. Mazkur sifat harbiy xizmatchining individual imkoniyatlari bilan bir qatorda, u faoliyat yuritayotgan jamoaning psixologik muhiti, rahbarlik uslubi, tayyorgarlik darajasi va tashkiliy sharoitlar bilan ham bog‘liq. Shuning uchun kasbiy barqarorlikni faqat shaxsning o‘ziga xos xususiyati sifatida emas, balki individual, jamoaviy va tashkiliy omillar o‘zaro ta’sirida shakllanadigan murakkab tizim sifatida o‘rganish zarur.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Kasbiy barqarorlik tushunchasining nazariy asoslari. Kasbiy barqarorlik shaxsning kasbiy faoliyat davomida uchraydigan qiyinchiliklar, ruhiy zo‘riqishlar va tashqi o‘zgarishlarga moslashish, o‘z faoliyatining asosiy yo‘nalishini saqlash hamda vazifalarini belgilangan talablar asosida bajarish qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu tushuncha psixologik barqarorlik, stressga chidamlilik, kasbiy moslashuv, o‘zini boshqarish, motivatsiya va kasbiy identifikatsiya kabi hodisalar bilan chambarchas bog‘liq. Biroq kasbiy barqarorlikni ushbu tushunchalarning bittasi bilan cheklab bo‘lmaydi. Masalan, stressga chidamlilik ruhiy bosim sharoitida faoliyatni davom ettirish imkoniyatini anglatsa, kasbiy barqarorlik bundan kengroq mazmunga ega bo‘lib, kasbiy maqsadlarni saqlash, o‘zgarishlarga moslashish, xizmat intizomiga rioya qilish va faoliyat sifatini ta’minlashni ham qamrab oladi.

Harbiy xizmatchilarda kasbiy barqarorlikning shakllanishi bilim, tajriba, shaxsiy fazilatlar, kasbiy motivatsiya va amaliy tayyorgarlikning uyg‘unligiga asoslanadi. Bu jarayonda mas’uliyat, qat’iyat, o‘zini nazorat qilish, vazminlik, jamoaga sodiqlik va o‘z faoliyatini tahlil qilish qobiliyati muhim o‘rin tutadi. Kasbiy barqarorlikning yuqori darajasi xizmatchining har qanday vaziyatda hissiyotlarini mutlaqo namoyon qilmasligini anglatmaydi. Aksincha, u o‘z ruhiy holatini anglab, zarur hollarda yordam so‘rash va vaziyatga mos usullar yordamida o‘z faoliyatini boshqarish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi [1].

Kasbiy barqarorlikni o‘rganishning metodologik asoslari. Harbiy xizmatchilar kasbiy barqarorligini ilmiy o‘rganishda tizimli, faoliyatga yo‘naltirilgan, shaxsga yo‘naltirilgan va ijtimoiy-psixologik yondashuvlardan foydalanish mumkin. Tizimli yondashuv kasbiy barqarorlikni o‘zaro bog‘langan tarkibiy qismlardan tashkil topgan yaxlit hodisa sifatida tahlil qilishga imkon beradi. Bunda shaxsning psixologik xususiyatlari, kasbiy bilimlari, jamoaviy munosabatlari va tashkiliy sharoitlari o‘zaro aloqador holda o‘rganiladi. Faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv kasbiy barqarorlikning amaliy vazifalarni bajarish jarayonida qanday namoyon bo‘lishiga e’tibor qaratadi. Ushbu yondashuv asosida xizmatchining mas’uliyatni his qilishi, xizmat talablariga rioya etishi, vaziyatni baholashi va o‘z faoliyatini nazorat qilishi tahlil qilinadi. Shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv esa individual psixologik xususiyatlar, qadriyatlar, ehtiyojlar, motivlar va shaxsiy resurslarning ahamiyatini ochib beradi. Ijtimoiy-psixologik yondashuv harbiy jamoaning birligi, o‘zaro ishonch, rahbar va bo‘ysunuvchilar o‘rtasidagi munosabatlar hamda jamoaviy qo‘llab-quvvatlashning kasbiy barqarorlikka ta’sirini o‘rganadi. Ushbu yondashuvlarni birgalikda qo‘llash kasbiy barqarorlikni keng qamrovli tahlil qilish, uning shakllanish mexanizmlarini aniqlash va rivojlantirish yo‘llarini belgilash imkonini beradi [2].

Muhokama va natijalar

Harbiy xizmatchilar kasbiy barqarorligining asosiy tarkibiy qismlari. Harbiy xizmatchilarning kasbiy barqarorligi bir nechta o‘zaro bog‘liq tarkibiy qismlardan tashkil topadi. Psixologik tarkibiy qism hissiyotlarni boshqarish, ruhiy muvozanatni saqlash, stressli vaziyatlarga moslashish va qiyinchiliklarni yengib o‘tish qobiliyatini qamrab oladi. Motivatsion tarkibiy qism kasbiy maqsadlarni anglash, xizmatga mas’uliyat bilan yondashish, o‘z vazifalarining ijtimoiy ahamiyatini tushunish va kasbiy rivojlanishga intilish bilan belgilanadi. Kognitiv tarkibiy qism kasbiy bilimlar, vaziyatni tahlil qilish, axborotni to‘g‘ri baholash va asoslangan qarorlar qabul qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Xulq-atvor tarkibiy qismi xizmat intizomiga rioya qilish, o‘z harakatlarini nazorat qilish, kasbiy odob me’yorlarini saqlash va vazifalarni izchil bajarishda namoyon bo‘ladi. Ijtimoiy tarkibiy qism esa jamoa bilan hamkorlik qilish, o‘zaro ishonchni mustahkamlash, hamkasblarning fikrini hurmat qilish va zarur vaziyatlarda o‘zaro yordam ko‘rsatish qobiliyatini anglatadi. Ushbu tarkibiy qismlarning o‘zaro uyg‘unligi kasbiy barqarorlikning shakllanishi va mustahkamlanishida muhim ahamiyatga ega. Ulardan birining yetarli darajada rivojlanmaganligi ayrim sharoitlarda xizmatchining moslashish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Shu sababli kasbiy barqarorlikni baholashda faqat bitta psixologik ko‘rsatkich bilan cheklanmasdan, shaxs va xizmat muhitiga taalluqli omillarni birgalikda hisobga olish lozim [3].

Kasbiy barqarorlikka ta’sir etuvchi individual va tashkiliy omillar. Harbiy xizmatchilarning kasbiy barqarorligi ko‘plab omillar ta’sirida shakllanadi. Individual omillarga shaxsning temperamenti, hissiy o‘zini boshqarish qobiliyati, kasbiy motivatsiyasi, o‘ziga bo‘lgan ishonchi, hayotiy tajribasi va muammolarni hal qilish ko‘nikmalari kiradi. Kasbiy tayyorgarlikning sifati, nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llay olish, muntazam o‘qish va o‘z ustida ishlash ham barqarorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Tashkiliy omillar esa rahbarlik uslubi, jamoaning psixologik muhiti, xizmat vazifalarining aniq belgilanishi, mehnat va dam olish tartibi, kasbiy rivojlanish imkoniyatlari hamda psixologik yordamdan foydalanish

sharoitlarini o‘z ichiga oladi. Rahbarning adolatli munosabati, vazifalarni aniq tushuntirishi va xodimlarning fikrlarini tinglashi jamoada o‘zaro ishonchni kuchaytiradi. Aksincha, doimiy noaniqlik, haddan tashqari zo‘riqish, muloqotdagi muammolar va qo‘llab-quvvatlashning yetishmasligi xodimlarning ruhiy holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu bois kasbiy barqarorlikni rivojlantirish mas’uliyatini faqat xizmatchining o‘ziga yuklash to‘g‘ri emas. Bu jarayonda harbiy ta’lim muassasalari, xizmat jamoalari, rahbarlar va psixologik xizmatlarning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Kasbiy barqarorlikni shakllantirishning psixologik-pedagogik yo‘nalishlari. Harbiy xizmatchilarning kasbiy barqarorligini rivojlantirish uzluksiz va maqsadli tashkil etilgan jarayon bo‘lishi kerak. Dastlab xizmatchilarning kasbiy tayyorgarligi, stressli vaziyatlarga munosabati, o‘zini boshqarish qobiliyati va jamoaviy hamkorlik ko‘nikmalarini o‘rganish zarur. Bunda ilmiy asoslangan psixologik metodikalar, suhbat, kuzatish, o‘zini baholash va kasbiy vaziyatlarni tahlil qilish usullaridan tegishli mutaxassislar nazorati ostida foydalanish mumkin. Keyingi bosqichda psixologik tayyorgarlik mashg‘ulotlari, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, kasbiy refleksiya, jamoaviy muhokamalar va stressni boshqarishga oid mashqlarni tashkil etish maqsadga muvofiq. Bunday mashg‘ulotlar xizmatchilarga o‘z imkoniyatlarini anglash, qiyinchiliklarga moslashish, muammolarni izchil hal etish va zarur hollarda yordam so‘rash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, kasbiy barqarorlikni mustahkamlashda jismoniy tayyorgarlik, sog‘lom turmush tarzi, yetarli dam olish, o‘zaro qo‘llab-quvvatlash va muntazam kasbiy ta’lim ham muhim o‘rin tutadi. Mashg‘ulotlarning samaradorligini baholashda faqat nazariy bilimlar emas, balki kundalik faoliyatdagi xulq-atvor, hamkorlik, moslashuv va vazifalarni bajarish sifati ham hisobga olinishi kerak [5].

Jamoaviy muhit va rahbarlikning kasbiy barqarorlikdagi o‘rni. Harbiy jamoa kasbiy barqarorlikni shakllantiruvchi muhim ijtimoiy muhit hisoblanadi. Jamoada

o‘zaro hurmat, ishonch, adolat va mas’uliyatning mavjudligi xizmatchilarning kasbiy vazifalarni bajarishga bo‘lgan munosabatini mustahkamlaydi. Jamoaviy hamkorlik murakkab vaziyatlarda tajriba almashish, muammolarni birgalikda tahlil qilish va zarur yordamni o‘z vaqtida ko‘rsatish imkonini beradi. Rahbar esa ushbu jarayonni tashkil etishda muhim o‘rin egallaydi. U xodimlarning kasbiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashi, xizmat vazifalarini aniq belgilashi, adolatli talablar qo‘yishi va sog‘lom psixologik muhitni saqlashi lozim. Rahbarlikning samarali uslubi xizmatchilarda mas’uliyat, kasbiy ishonch va jamoaga daxldorlik tuyg‘usini rivojlantirishi mumkin. Shu bilan birga, xodimlarning ruhiy zo‘riqish alomatlarini o‘z vaqtida aniqlash va zarur psixologik yordamga yo‘naltirish ham tashkiliy barqarorlikning muhim shartidir. Jamoaviy muhitni yaxshilashga qaratilgan tadbirlar xizmatchilarning kasbiy salohiyatini to‘liq namoyon etishiga yordam beradi.

Xulosa.

Jamoat xavfsizligini ta’minlashda harbiy xizmatchilar kasbiy barqarorligining nazariy-metodologik asoslarini o‘rganish ushbu sifatning murakkab va ko‘p tarkibli hodisa ekanligini ko‘rsatadi. Kasbiy barqarorlik psixologik muvozanat, kasbiy motivatsiya, bilim va ko‘nikmalar, o‘zini boshqarish, jamoaviy hamkorlik hamda tashkiliy sharoitlarning o‘zaro ta’siri natijasida shakllanadi. Uni rivojlantirishda tizimli, faoliyatga yo‘naltirilgan, shaxsga yo‘naltirilgan va ijtimoiy-psixologik yondashuvlarni uyg‘unlashtirish muhimdir. Harbiy xizmatchilarning kasbiy barqarorligini mustahkamlash uchun muntazam psixologik tayyorgarlik, kasbiy bilimlarni takomillashtirish, sog‘lom jamoaviy muhitni shakllantirish, rahbarlik madaniyatini rivojlantirish va zarur psixologik yordamdan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish tavsiya etiladi. Shuningdek, kasbiy barqarorlikni baholashda individual xususiyatlar bilan bir qatorda, xizmat sharoitlari va tashkiliy omillarni ham hisobga olish zarur. Mazkur yo‘nalishdagi tizimli ishlar

xizmatchilarning kasbiy moslashuvini qo‘llab-quvvatlash, xizmat vazifalarini sifatli bajarish imkoniyatlarini kengaytirish va jamoat xavfsizligini ta’minlash faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurakhmanova, R. I. Role and Importance of Psychological Stability in the Professional Activity of a Military Servant. European Journal of Interdisciplinary Research and Development, 2023, 21, 217–221.

2. Arzikulov, D. N. Social-Psychological Aspects of the Concept of Professional Culture of Military Personnel in the System of Ensuring Public Security. International Journal on Human-Computing Studies, 2023, 5(3), 114–118.

3. Ismoilova, N., Raimdjanov, M. Harbiy xizmatchilarda stressga barqarorlikni aniqlashning diagnostik muammolari. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies, 2021.

4. Yangiboyev, O. Sh. Harbiy xizmatchilarda hissiy barqarorlikni samarali shakllantirishning psixologik xususiyatlari. O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 2024.

5. O‘zbekiston Respublikasining “Jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi hujjatlari.

6. O‘zbekiston Respublikasining “Milliy gvardiya to‘g‘risida”gi Qonuni, 2020-yil 18-noyabr, O‘RQ-647-son.

7. O‘zbekiston Respublikasining “Mudofaa to‘g‘risida”gi Qonuni, 2001-yil 11-may, 211-II-son.